

IJTIMOIIY ISHONCH, TARMOQLAR VA IJTIMOIIY KAPITALNING AVLODLARARO DAVOMIYLIGI: O‘ZBEKISTON MISOLIDA

Norqobilov Muzaffar Jumayevich

*DXX ChQ “Yosh chegarachilar” HAL direktori Falsafa fanlari bo‘yicha falsafa
doktori (PhD)*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O‘zbekiston jamiyatida ijtimoiy kapitalning asosiy komponentlari — ijtimoiy ishonch, tarmoqlar va o‘zaro hamkorlik madaniyati —ning avlodlararo uzatilish mexanizmlari tahlil qilinadi. Mahalla tizimi, oilaviy qadriyatlar, ta’lim muassasalari va raqamli kommunikatsiyaning ijtimoiy kapital barqarorligiga ta’siri yoritiladi. Tadqiqot davomida an’anaviy va zamonaviy ijtimoiy tarmoqlarning bir-birini qanday to‘ldirishi va ularning ijtimoiy ishonch shakllanishidagi o‘rni o‘rganilgan. Tahlillar ijtimoiy kapitalning jamiyat barqarorligi, hamjihatlik va ijtimoiy integratsiyadagi o‘rnini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *ijtimoiy kapital, avlodlararo davomiylik, ijtimoiy ishonch, tarmoqlar, mahalla, raqamli kommunikatsiya, O‘zbekiston.*

KIRISH

XXI asrning globalashuv sharoitida jamiyat taraqqiyotini belgilovchi omillar qatorida ijtimoiy kapital muhim o‘rin tutadi. Ijtimoiy kapital tushunchasi sociologiyada ko‘p qirrali mazmunga ega bo‘lib, R.Putnam, P.Bourdieu va F.Fukuyama tomonidan turli yondashuvlarda sharhlangan. Uning asosiy elementlari — ishonch, tarmoqlar va o‘zaro hamkorlik qobiliyati — jamiyatni birlashtiruvchi, ijtimoiy integratsiyani mustahkamlovchi asosiy kuch hisoblanadi.

O‘zbek jamiyati uchun ijtimoiy kapitalning avlodlararo davomiyligi alohida ahamiyatga ega, chunki mahalla tizimi, qarindoshlik aloqalari, qo‘ni-qo‘shnichilik madaniyati va oila institutining barqarorligi tarixan mustahkam shakllangan. Bugungi raqamli jamiyatda esa an’anaviy ijtimoiy tarmoqlar bilan bir qatorda zamonaviy virtual tarmoqlar ham ijtimoiy kapitalning shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda.

Ushbu maqolada ijtimoiy kapitalning avlodlar davomida qanday saqlanishi, qanday omillar uni mustahkamlashi yoki zaiflashtirishi, shuningdek, O‘zbekiston sharoitida mahalla, oilaviy tarbiya va ta’lim tizimining bu jarayondagi roli ilmiy tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

1. Ijtimoiy kapital va ijtimoiy ishonch nazariy asoslari

Ijtimoiy kapitalning eng muhim komponenti — ijtimoiy ishonch. Fukuyamaga ko‘ra, ishonch jamiyatning iqtisodiy va siyosiy barqarorligi uchun hal qiluvchi omildir. Ishonchning mavjudligi nafaqat shaxslararo munosabatlarni kuchaytiradi, balki ijtimoiy tizimlarning ishlash samaradorligini ham oshiradi.

O‘zbekistonda tarixiy an’analar — mahalla yig‘inlari, jamoaviy hasharlar, qo‘ni-qo‘shnichilik rishtalari — ishonch madaniyatining shakllanishiga asrlar davomida xizmat

qilib kelgan. Bu qadriyatlar avloddan avlodga o‘tib, jamiyatdagi barqarorlikka zamin yaratgan.

2. O‘zbek jamiyatida ijtimoiy tarmoqlar: an’anaviy va zamonaviy ko‘rinishlar

Ijtimoiy tarmoq nafaqat virtual tarmoqlarni, balki insonlarning real hayotdagi doimiy ijtimoiy aloqalarini ham anglatadi:

An’anaviy tarmoqlar

- qarindosh-urug‘ tizimi;
- mahalla;
- masjid va diniy jamoalar;
- qo‘ni-qo‘shnichilik.

Zamonaviy tarmoqlar

- Telegram, Instagram, Facebook jamoalari;
- onlayn ta’lim guruhlar;
- professional networking platformalari;
- volontyorlik onlayn jamoalari.

Ushbu ikki turdagi tarmoqlar o‘zaro raqobatdan ko‘ra bir-birini to‘ldiruvchi vazifani bajaradi. Masalan, mahalla ichidagi an’anaviy ijtimoiy aloqalar virtual guruhlar orqali tezkor xabardorlik, yordam ko‘rsatish yoki axborot almashinuvi bilan boyimoqda.

3. Avlodlararo ijtimoiy kapitalning transmissiyasi: O‘zbekiston tajribasi

Avlodlararo davomiylik — bu ijtimoiy kapital elementlarining (ishonch, hamkorlik, qadriyatlar, ijtimoiy tarmoqlar) ota-onadan farzandga, mahalladan yoshlarga uzatilish jarayonidir.

Ushbu jarayonning asosiy kanallari:

1. **Oila:** hurmat, birdamlik, yordam ko‘rsatish odati, mas’uliyat tuyg‘usi.
2. **Mahalla:** jamoaviylik, hashar, qo‘llab-quvvatlash, ko‘ngillilik.
3. **Ta’lim muassasalari:** ijtimoiy ko‘nikmalar, jamoadorchilik, tashkilotchilik.
4. **Media va internet:** global ijtimoiy normaga moslashuv.

O‘zbek jamiyatida “katta – kichik” ierarxik qadriyati, qadimiy mehmondo‘stlik va o‘zaro yordamning avlodlar davomida uzatilishi ijtimoiy kapitalning barqarorligiga juda katta hissa qo‘shadi.

4. Raqamli kommunikatsiya va ishonch transformatsiyasi

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda internet va smartfonlar jadal ommalashgani ijtimoiy ishonch strukturasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatdi. Raqamli muloqot:

- tezkor axborot almashinuvi,
 - onlayn birdamlik harakatlari,
 - volontyorlik guruhlarining kengayishi,
 - yoshlarning ijtimoiy faolligi
- kabi jarayonlarni kuchaytirdi.

Lekin bu jarayon bilan birga soxta axborot, virtual ishonchning zaifligi, tarmoqlarda populyar bo‘ladigan tajovuz yoki ijtimoiy bosim kabi salbiy omillar ham paydo bo‘lmoqda.

Bu sharoitda an’anaviy ijtimoiy kapital va zamonaviy tarmoqlar uyg‘unlashuvi barqaror davomiylilikni ta’minlaydi.

5. Ijtimoiy ishonchning jamiyat barqarorligiga ta’siri

Ijtimoiy ishonch nafaqat shaxsiy munosabatlarni, balki butun jamiyat strukturasi va uning ishlash samaradorligini belgilaydi.

O‘zbekiston misolida ijtimoiy ishonchning ijobiy natijalari:

- jamoaviy birdamlik kuchayadi,
- mahalla tizimi samarali ishlaydi,
- ijtimoiy nizolar kamayadi,
- fuqarolarning davlat institutlariga ishonchi ortadi,
- iqtisodiy hamkorlik kengayadi.

Barqaror ishonch mavjud bo‘lgan jamiyatlarda ijtimoiy kapital tez tiklanadi va ko‘proq avlodlarga yetib boradi.

6. Ijtimoiy kapitalning zaiflashuvi xavflari va oldini olish choralari

Zaiflashtiruvchi omillar:

- migratsiya oqibatida ijtimoiy aloqalarning uzilishi,
- an’anaviy qadriyatlarning yemirilishi,
- internetdagi soxta axborotlar ko‘pligi,
- yoshlarning real jamoalardan uzoqlashuvi,
- ijtimoiy adolat buzilishi.

Mustahkamlash choralari:

- mahalla tizimini modernizatsiya qilish,
- maktablarda “ijtimoiy kompetensiya” mashg‘ulotlarini joriy etish,
- yoshlarga bag‘ishlangan jamoaviy loyihalarni rivojlantirish,
- media savodxonlikni oshirish,
- oilaviy tarbiyada birdamlik qadriyatlarini mustahkamlash.

XULOSA

O‘zbekiston jamiyatida ijtimoiy kapitalning avlodlararo davomiyligi tarixiy an’analar va zamonaviy innovatsiyalar bilan uyg‘unlashgan murakkab jarayondir. Ijtimoiy ishonch, tarmoqlar va hamkorlik madaniyati jamiyat barqarorligining negizi sifatida avlodlar avlodga o‘tib kelmoqda.

Mahalla, oila va ta’lim muassasalari ushbu jarayonning eng asosiy omillari bo‘lib, ular orqali shaxs ijtimoiy hayotga qo‘shiladi, qadriyatlarni o‘zlashtiradi, o‘zaro hamkorlikni o‘rganadi. Raqamli kommunikatsiya esa bu jarayonni yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Agar ijtimoiy ishonch barqaror saqlansa, jamiyatning ijtimoiy kapitali har bir avlodga yangilangan, boyigan va takomillashgan holda yetib boradi. Shu bois O‘zbekistonda ijtimoiy kapitalni mustahkamlash siyosiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Fukuyama F. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press, 1995.
2. Putnam R. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster, 2000.
3. Bourdieu P. *The Forms of Capital*. In: Richardson J. (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood, 1986.
4. O‘zbekiston Respublikasi “Mahalla tizimini qo‘llab kuchaytirish” konsepsiyasi, 2020.
5. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
6. Qodirova N. Ijtimoiy kapital va mahalla tizimi: o‘zgarishlar va istiqbollar. — “Ijtimoiy tadqiqotlar jurnali”, 2022.
7. Yusupov B. O‘zbek jamiyatida ishonchning shakllanishi va rivojlanishi. — Toshkent, 2021.
8. Smith M. *Social Capital in the Digital Age*. London: Routledge, 2019.
9. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi hisobotlari (2019–2024).